

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 373.3.016:821.161.2]:[81'233:37.091.31–059.2]

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.13381599>

Особливості розвитку діалогічного мовлення молодших школярів засобами групової взаємодії

Парфілова Світлана Леонідівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, 40000, вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна, <https://orcid.org/0009-0000-0008-9365>

Шапвалова Ольга Віталіївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, 40000, вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-8888-591X>

Череповська Тетяна Миколаївна

магістрантка кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, 40000, вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна, <https://orcid.org/0009-0004-1472-5982>

Прийнято: 15.08.2024 | Опубліковано: 29.08.2024

Анотація. Метою статті є визначення особливостей розвитку діалогічного мовлення молодших школярів засобами групової взаємодії. У процесі

дослідження було використано такі **методи**: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; аналіз шляхів розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи.

У **результатах** дослідження встановлено, що діалогічне мовлення молодших школярів – це вид мовленнєвої діяльності, в процесі якої її учасники взаємодіють між собою через обмін репліками-висловлюваннями, які об'єднані ситуативно-тематичною спільністю.

З'ясовано, що до особливостей розвитку діалогічного мовлення молодших школярів засобами групової взаємодії належать: розуміння учнем ситуації спілкування (уміння запитувати співрозмовника; доводити свою позицію, виражати співчуття, домовлятися, підтримувати дружні стосунки, дотримуватися правил мовленнєвого етикету); сформованість умінь в таких видах діяльності як слухання, розуміння, говоріння (вміння уважно і вдумливо слухати співрозмовника, аналізувати почуте, розмірковувати над його змістом, щоб узгодити свої репліки з тим, що сказав співрозмовник); здатність до реплікування (уміння використовуючи ініціативну репліку, розпочинати розмову; правильно й швидко реагувати на ініціативну репліку реплікою-відповіддю; лексично і граматично правильно оформлювати думку); вміння виражати різні емоції (міміка, жести, інтонація, поза, мовленнєвий етикет). Широкі можливості для вираження емоційних станів в діалогічному мовленні молодших школярів мають художні літературні твори.

У **висновках** стверджується, що розвиток діалогічного мовлення засобами групової взаємодії потребує умінь вчителя визначати ефективні способи роботи в групі учнів та необхідність застосування мовленнєво-розумових завдань, які відповідають віковим особливостям молодших школярів, мотивують їх до спільної групової взаємодії, активізують процес спілкування.

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

***Ключові слова:** групова взаємодія, діалог, комунікативна ситуація, мовленнєво-розумові завдання, комуніканти, репліки-висловлювання.*

Peculiarities of junior schoolchildren's dialogic speech development through group interaction

Parfilova Svitlana Leonidivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 40000, St. 87 Romenska, Sumy, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0000-0008-9365>

Shapovalova Olha Vitaliivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 40000, St. 87 Romenska, Sumy, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-8888-591X>

Cherepovska Tetiana Mykolaivna

Master's student of the Department of Preschool and Primary Education of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 40000, St. 87 Romenska, Sumy, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0004-1472-5982>

Abstract. *The purpose of the article is to determine peculiarities of junior schoolchildren's dialogic speech development by means of group interaction. The following methods were used in the research process: analysis of scientific literature*

on the research problem; study and generalization of pedagogical experience; analysis of ways of junior schoolchildren's dialogic speech development.

*In the **results** of the study, it was established that the dialogic speech of junior schoolchildren is a type of speech activity, in the process of which its participants interact with each other through the exchange of replicas-utterances that are united by a situational-thematic similarity.*

It has been found that the peculiarities of junior schoolchildren's dialogic speech development by means of group interaction include: understanding by the pupil of the communication situation (the ability to ask the interlocutor; prove his position, express sympathy, negotiate, maintain friendly relations, follow the rules of speech etiquette); formation of skills in such activities as listening, understanding, speaking (the ability to carefully and thoughtfully listen to the interlocutor, analyze what is heard, reflect on its content in order to align one's lines with what the interlocutor said); the ability to replicate (the ability to start a conversation using an initiative replica; to respond correctly and quickly to an initiative replica with a replica-answer; to form an opinion lexically and grammatically correctly); the ability to express various emotions (facial expressions, gestures, intonation, posture, speech etiquette). Literary works have wide opportunities for expressing emotional states in the dialogic speech of junior schoolchildren.

***The conclusions** state that development of dialogic speech by means of group interaction requires the teacher's ability to determine effective ways of working in a group of pupils and the need to use speech and mental tasks that correspond to the age characteristics of junior schoolchildren, motivate them to joint group interaction, and activate the communication process.*

***Key words:** group interaction, dialogue, communicative situation, speech and mental tasks, communicators, replicas-utterances.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Державний стандарт початкової освіти ставить перед школою вимоги розвивати діалогічне мовлення, починаючи з початкових класів, щоб потім школяр міг ефективно спілкуватися рідною мовою з дотриманням правил мовленнєвого етикету. Діалогічне мовлення є домінуючою формою мовлення, тому в практиці навчання української мови в початкових класах повинне посідати належне місце.

Актуальність дослідження розвитку діалогічного мовлення молодших школярів зумовлена підвищенням вимог до якості мовної освіти в Україні. Уміння вступати в діалог, підтримувати його – одне з найважливіших комунікативних умінь, яке істотно впливає на психологічний і соціальний розвиток особистості школяра, сприяє формуванню його комунікативної компетентності. Про необхідність розвитку діалогічного мовлення молодших школярів зазначено в Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа», «Положенні про загальноосвітній навчальний заклад», Державному стандарті початкової освіти, Державному стандарті навчання української мови тощо. У Державному стандарті початкової освіти основний акцент поставлено на формуванні «здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі...» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалогічне мовлення людини, як багатогранне та багатовимірне явище, тривалий час вивчається в контексті багатьох наук, що об'єднують різні теоретичні мовленнєві концепції. Проблема розвитку діалогічного мовлення дітей молодшого шкільного віку перебуває в центрі уваги науково-педагогічних досліджень: психологію ведення діалогу

досліджували О. Власенко, І. Іпатій, О. Лобанчук, Л. Калмикова; роль ситуаційних діалогічних вправ вивчали Н. Бондаренко, Л. Галаєвська, Л. Шевцова; над структуруванням діалогів, синтаксисом діалогічної мови, значенням комунікантів працювали Л. Варзацька, Т. Винокур, Л. Якубинський; методику формування діалогічного мовлення розробляли М. Вашуленко, О. Власенко, В. Мельничайко, Е. Палихата, О. Петрик, М. Пентилюк, К. Пономарьова, О. Савченко; особливості розвитку діалогічних умінь учнів, дидактичні можливості застосування інтерактивних технологій та системи мовленнєвих вправ, умови створення мовленнєвих ситуацій для розвитку діалогічного мовлення молодших школярів досліджували С. Парфілова, О. Шаповалова; педагогічний зміст діалогічного мовлення розкрито в наукових розвідках В. Андрієвської, І. Зязюна, М. Кагана, М. Камінської, Н. Ткачової, І. Цимбалюк; філософські підходи до формування діалогічного мовлення висвітлено в працях Ф. Бацевича, О. Власенко, І. Рижової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на інтерес до зазначеної проблеми, нерозв'язаним залишається напрямок дослідження дієвих засобів групової взаємодії для розвитку діалогічного мовлення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі та розробка методичних рекомендацій для підвищення ефективності цього процесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні процесу розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи. Відповідно до мети дослідження сформульовані такі завдання: проаналізувати наукові дослідження, щодо розвитку діалогічного мовлення учнів; визначити сукупність ефективних засобів групової взаємодії та розкрити методичні особливості їх застосування на уроках української мови для успішного розвитку діалогічного мовлення молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Вивчення особливостей розвитку діалогічного мовлення молодших школярів, на думку М. Лісіної, зводиться до визначення особливостей спілкування, як комунікативної діяльності, спрямованої на формування взаємин. Діалогічне спілкування з однолітками, як зазначає науковець, має низку специфічних особливостей: «багатство й розмаїтість, нестандартність і нерегламентованість комунікативних дій, емоційна насиченість» [3].

Розвиток діалогічного мовлення О. Савченко визначає як «розмову, бесіду між двома особами, метою якої є пізнання сутності предмета чи явища в процесі обміну думками суб'єктів навчальної взаємодії» [9].

Перед школою стоїть завдання розвивати діалогічне мовлення, починаючи з початкових класів так, щоб у школярів не тільки з'явилося бажання та потреба в передачі думок (говорінні), власних почуттів рідною мовою з дотриманням правил мовленнєвого етикету, а й формувалось уміння вислухати та погодити свої репліки з тим, що сказав співрозмовник.

Як зазначають науковці, для правильної побудови діалогічної комунікації важлива особлива «техніка спілкування» – сукупність стандартів культури спілкування: готовність до спілкування, прийоми встановлення контакту між співрозмовниками, вміння відчувати стан партнера, використання вербальних і невербальних засобів комунікативної взаємодії. Тільки в результаті спілкування може бути досягнута комунікативна взаємодія між вчителями та учнями, між учнями в класі, в групі [9]. В. Малімон наводить таке визначення взаємного спілкування між суб'єктами: «...це не багатослів'я обох сторін, а обмін інформацією для розв'язання спільної задачі, переконання в чомусь співрозмовника, отримання від нього того, заради чого було задумане спілкування» [5].

Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів ми розглядаємо як процес вирішення комунікативних завдань, які спонукають співрозмовників до обговорення та узгодження дій і думок.

В свою чергу, розвиток діалогічного мовлення засобами групової взаємодії дає можливість кожному учню відчувати свою значущість, радість від власної роботи, проявити почуття відповідальності, а вчителю – керувати навчально-пізнавальною діяльністю молодших школярів через завдання, поставлені перед ними. На думку С. Цибульської, «навчальний діалог буде ефективним за умови активної взаємодії між учнями та тісної співпраці між учнем і вчителем» [12].

У Типовій освітній програмі зазначено, що молодший школяр «взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різноманітних комунікативних ситуаціях...висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами» [11]. Тому виникає необхідність розвивати діалогічне мовлення молодших школярів з метою розуміння ситуації спілкування, алгоритму побудови діалогічного мовлення, уміння вести діалог в групах. Щоб досягти взаєморозуміння в діалозі, кожен комунікант має продумати, що він хоче сказати іншому, знайти правильні слова і граматично оформити думку, щоб вона була зрозумілою співрозмовнику. З цією метою доцільно використовувати засоби групової взаємодії, які надзвичайно ефективно допомагають учителю готувати учнів до діалогічного мовлення. О. Савченко, зазначала, що на уроці в процесі виконання групових завдань учні прагнуть спілкуватися і треба не гальмувати цю природну схильність дітей молодшого шкільного віку, а використовувати її для взаємного навчання [8].

Систему взаємообумовлених дій вчителя і учнів, спрямованих на реалізацію цілей групової діяльності, на думку С. Дубяги, доцільно проводити різними засобами групової взаємодії, які застосовуються в традиційних формах

навчальної діяльності – робота в парах, «трійках», «малих групах», командних іграх, на основі співпраці з чітко розподіленими завданнями для учнів [4].

Засоби групової взаємодії ми розглядаємо як систему мовленнєвих вправ та завдань, інтерактивних технологій та діалогічних структур.

Серед таких засобів поширеними в 1-2 класах є прості інтерактивні технології, такі як робота в парах, трійках, «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Дебати»; в 3-4 класах – робота в мікрогрупах «Два-чотири – всі разом», метод «Прес», дискусії «Зміни позицію», «Займи позицію», «Навчаючи – навчаюсь» та найбільш ефективні засоби включення всіх учнів у роботу – «Карусель», «Коло ідей», технологія проєктного спілкування.

Л. Шевцова пропонує на різних етапах розвитку діалогічного мовлення виконання таких вправ: репродуктивних (слухання зразків діалогічного мовлення з попередніми настановами, завданнями, спостереженнями); конструктивних і реконструктивних (доповнення пропущених реплік, відновлення деформованого діалогу, розширення реплік реагування, редагування діалогічних висловлювань, створення діалогічного висловлювання за аналогією); творчих (побудова діалогічного висловлювання за запропонованою темою, ситуацією, початком, кінцівкою, малюнком, картиною тощо) [14].

Серед діалогічних структур найчастіше використовуються такі мікродіалоги: повідомлення – запитання; повідомлення – повідомлення; повідомлення – спонування; спонування – запитання; спонування – відмова; спонування – згода; запитання – відповідь; запитання – контрзапитання; привітання – привітання; прощання – прощання.

Застосування різних засобів групової взаємодії дозволяє включити в освітній процес рольові ігри, прийоми драматизації, які сприяють активізації

навчальної діяльності молодших школярів за допомогою активного спілкування: один з одним, учня з вчителем, учня з групою.

Науковці розглядають розвиток діалогічного мовлення через процес пізнання, до якого стимулює навчальний матеріал, за умов створення активного мовленнєвого середовища, що включає різні завдання. Наприклад, такі, що спонукають до діалогічного мовлення з очікуваними результатами – учень «висловлює власні думки з приводу почутого»; пропонують звернутися до однокласників – «виявляє доброзичливе ставлення до думок інших»; вимагають спільного розв’язання – «визначає позицію мовця, погоджується з нею або заперечує»; містять різні погляди на явища чи події – «аргументує свої думки під час розмови» [12].

Однією з особливостей розвитку діалогічного мовлення молодших школярів є розуміння ситуації спілкування.

За дослідженнями О. Черняхович, мовленнєва взаємодія між учасниками відбувається в конкретній ситуації, причому в такій, що спонукає до мовлення, і супроводжується позамовними засобами (міміка, жести, інтонація) [13]. Діалогічне мовлення може виникнути навіть тоді, коли ситуація є прихованою, тобто, вона є відома тільки для мовців (давні друзі, факти дійсності, певні події). Проте, як зазначає Д. Гоцуляк, «ситуативна обумовленість – це основна умова створення діалогу» [1].

Щоб навчати учнів діалогічному мовленню, необхідно не лише ввести його у мовленнєву ситуацію, а й навчити «орієнтуватися в ній, тобто ясно уявляти собі співрозмовника, умови мовлення і завдання спілкування, добирати мовні засоби, що відповідають особливостям мовної ситуації (що, навіщо, кому, в яких умовах має бути сказано» [6, с. 24].

Таким чином, в основі діалогічного мовлення лежить мовленнєва ситуація, яка передбачає наявність двох або більше суб’єктів, що цілеспрямовано

вирішують мовленнєво-розумові завдання. Розрізняють два різновиди мовленнєвих ситуацій: ситуація природна (наприклад, діалог у класі про відсутніх) і ситуація штучна (наприклад, учитель пропонує учням здійснити уявну подорож до зимового лісу і поділитися своїми враженнями). У реальному процесі розвитку діалогічного мовлення молодших школярів поширені штучні ситуації спілкування, які виникають, зазвичай, самі по собі. У цьому випадку діалогічне мовлення неможливо спланувати, воно буде залежати від реакції комунікантів на репліки один одного, які перебувають у безпосередньому зв'язку.

З метою розвитку діалогічного мовлення засобами групової взаємодії, вчителю потрібно моделювати навчальні мовленнєві ситуації близькі до життєвого досвіду молодших школярів, які відтворюють соціальні зв'язки у різних сферах спілкування: навчальній, ігровій, соціально-побутовій, трудовій. Робота буде ефективною, коли учні навчаться формулювати власні судження на теми, що їм близькі та зрозумілі за змістом, в процесі двостороннього спілкування, виконуючи поперемінно роль слухача або мовця. Наприклад, учням пропонується виконати певне завдання в групі, відтворивши реальну життєву ситуацію: ви заблукали під час екскурсії по місту; загубились на залізничному вокзалі; зустріли подругу, яку давно не бачили. Спочатку проводиться поетапне складання діалогу за такими вправами: називання за описаною ситуацією відповідних реплік (спонукання-відповідь, згода-незгода, здивування, схвалення-заперечення); редагування та розширення реплік, зазначивши причину чи наслідок; складання діалогічного висловлювання.

Далі учням пропонується скласти діалог за описаною вчителем ситуацією, наприклад, попросити про надання допомоги (мета спілкування – допомогти товаришеві, який довгий період не відвідував уроки); поділитися враженнями про відвідування виставки екзотичних тварин (мета спілкування – переконати товариша в необхідності відвідати виставку екзотичних тварин); ви прийшли до

бібліотеки, вам необхідно поговорити з бібліотекарем (мета спілкування – дібрати книги, щоб підготувати повідомлення про багатство української мови).

Спеціально створені мовленнєві ситуації потребують деталізації зовнішніх обставин та умов: попередньої спланованості, визначення ролей, в яких виступатимуть комуніканти та стосунків між ними. Для дотримання цих умов організація групової взаємодії набуває наступних ознак: виконання завдання здійснюється окремими групами під керівництвом учителя; кожна група усвідомлює, що від вирішення їхнього завдання залежить результат роботи; учні в групах поділені відповідно до їх інтересів та здібностей. Для молодших школярів найбільш доцільно втілювати роботу в парах через приклади діалогічних вправ: вправи на знайомство учасників групи; вправи на згуртування, довірливого стилю спілкування; вправи для активізації учасників; вправи для поліпшення працездатності учасників групи; вправи на з'ясування очікувань учасників. Працюючи в парах, учні вчаться будувати діалог з різними мовленнєво-розумовими завданнями: виявляти своє ставлення до співрозмовника, вживаючи звернення: будь ласка, будьте ласкаві, даруйте, перепрошую; висловлювати власне ставлення до сказаного: правду кажучи, я вважаю, нічого не скажеш, от тобі й маєш, зізнаюсь, на щастя; виявляти емоційно-ціннісне ставлення: Ну от і все! Як вас багато! Та, де там! Овва! Ще б пак! Ну от!; встановлювати контакт із співрозмовником: розумієте, бачите, скажімо, кажу вам, якщо бажаєте, як думаєте; стверджувати або заперечувати: отож, аякже, авжеж, та ні, аж ніяк, о, ні!

Труднощі при побудові діалогу за мовленнєвою ситуацією полягають у тому, що молодшим школярам доводиться утримувати в пам'яті ситуативну інформацію доти, поки висловлювання не буде закінчене.

Серед особливостей розвитку діалогічних умінь за умови створення мовленнєвих ситуацій слід назвати такі: уміння запитувати співрозмовника;

уміння доводити свою позицію, виражати співчуття, домовлятися, підтримувати дружні стосунки, дотримуватися правил мовленнєвого етикету.

Важливою особливістю розвитку діалогічного мовлення дітей молодшого шкільного віку є робота над сформованістю умінь в таких видах діяльності як слухання, розуміння, говоріння. Як зазначає Л. Щербина, «участь у діалозі вимагає складних умінь: слухати і правильно розуміти думку, що виражається співрозмовником; формулювати у відповідь власну думку, правильно і доступно висловлювати його засобами мови; підтримувати певний емоційний тон; стежити за правильністю мовної форми» [15]. Тож ефективність використання засобів групової взаємодії полягає в залученні учнів до співпраці з метою успішного виконання завдань, для тренування та розвитку критичного мислення, формування діалогічної позиції, «уміння слухати і розуміти співрозмовника, привернути увагу до себе й своєї діяльності, цікавитися співрозмовником і бути цікавим йому» [10].

Робота над розвитком діалогічного мовлення молодших школярів спрямована на формування вмінь уважно і вдумливо слухати співрозмовника, аналізувати почуте, розмірковувати над його змістом, щоб узгодити свої репліки з тим, що сказав співрозмовник: сказати йому добре слово, висловити критичне зауваження в такій формі, щоб не образити. Методисти пропонують таку активну модель навчання, як «інтерактивну групову гру», позитивною стороною якої є включення великої кількості учнів в обговорення проблеми, можливість вчителя скеровувати роботу кожного учня. Молодші школярі об'єднуються в малі групи і обговорюють певну ситуацію чи розв'язують поставлене завдання, обов'язково домовившись про чітку послідовність дій кожного члена групи. Наприклад, можна використати групову технологію «Кафе». Учням потрібно вдома опрацювати тему «Правопис НЕ з різними частинами мови». Під час уроку кожна група, яка розміщується за окремими столиками «кафе», отримує практичні

завдання на правопис частки НЕ з іменниками, прикметниками, дієсловами, займенниками. За відведений час учні виконують свої завдання, фіксуючи записи на аркушах паперу. Потім, залишивши одного учня за столиком в ролі «господаря», інші в ролі «гостей» переходять до інших столиків, де їх пригощають «меню із запитань та завдань» щодо правопису. Таким чином, молодші школярі шляхом аргументації правильності виконання певних завдань знайомляться з правописом частки НЕ з різними частинами мови.

Навчання реплікування є головною особливістю розвитку діалогічного мовлення молодших школярів, адже вимагає від учнів таких умінь: використовуючи ініціативну репліку, розпочинати розмову; правильно й швидко реагувати на ініціативну репліку реплікою-відповіддю; лексично і граматично правильно оформлювати думку. Для молодших школярів характерно різний рівень осмислення механізму побудови діалогічного мовлення, адже діалог складається з діалогічних єдностей, які виникають послідовно одна за одною і залежать від усвідомлення попередньої. Крім того, будуючи висловлювання, учні повинні дотримуватись структури діалогічного мовлення.

Процес осмислення охоплює всі розумові операції учня: порівняння, зіставлення, аналіз, синтез, класифікацію, узагальнення, які потрібно проводити з перших днів навчання в школі. Науковці (Г. Костюк) доводять, що спеціальним навчанням можна значно підвищити рівень розвитку мислительних операцій молодших школярів: суджень, міркувань, умовиводів; запам'ятовувати все, що сказав співрозмовник і що відповів йому сам; намагатися, поки триває комунікативний акт, використати досвід взаємного спілкування, щоб не повторюватися в репліках; слухати співрозмовника не перебиваючи, щоб зорієнтуватися в обставинах.

Наприклад, на уроці літературного читання молодшим школярам можна запропонувати виконати таке завдання: Як би ви відповіли на запитання: Який

слід повинна залишити людина на землі? (за творами В. Сухомлинського). Тут варто застосувати групову взаємодію «Синтез думок», за якої учні об'єднуються в малі групи, виконують певне завдання, а потім передають його в іншу групу, учасники якої допрацьовують це завдання. Коли виконане завдання повертається до групи, яка його одержала першою, учні знову обговорюють правильність виконання і доповідають про його завершення. Діалогічне мовлення набуває форми домовленості, вибору способу розв'язання завдання.

Особливістю роботи над розвитком діалогічного мовлення є навчання молодших школярів виражати різні емоції, адже для дітей цього віку характерною є підвищена емоційність чи навпаки, виражена поведінка інтроверта. Оскільки діалогічне мовлення є емоційно забарвленим, велике значення тут має міміка, жести, інтонація, поза і особливо мовленнєвий етикет. Широкі можливості для вираження емоційних станів в діалогічному мовленні молодших школярів дають художні літературні твори, в яких пропонується оживити персонажів, обговорити події, описати місце подій, дати характеристику персонажів, використовуючи різні види діалогічного мовлення. Роботу над створенням діалогічного мовлення в «трійках» можна провести, працюючи з літературним твором Н. Забіли «Хто сильніший?». Розділившись трійками та обравши ролі поетеси, Сонця і Вітру, учні вчаться за допомогою інтонації виражати ставлення героїв один до одного та ставлення автора (третій учень) до кожного з них, розігруючи діалог-сперечання.

Багатий матеріал для відпрацювання умінь діалогічного мовлення в парах міститься в підручнику «Літературне читання» для третього класу. Інсценізуючи вірш Д. Павличка «Розмова», учні почергово розігрують ролі Кицьки та автора. Вірш цікавий тим, що автор по-різному відноситься до Кицьки в кожній ситуації. Це передається за допомогою інтонування запитань і відповідей, над якими молодші школярі працюють в парах, міняючись ролями.

Той, хто слухає, має дати відчутти тому, хто говорить, що він уважний, що спілкування викликає у нього радість, задоволення, потребу продовжувати розмову. Той, хто говорить, повинен привернути увагу співрозмовника до певного об'єкта чи події. З цією метою потрібно знайомити учнів з висловами із значенням прохання («Чи допоможеш ти мені намалювати малюнок?»), відмови («Я б охоче, але...», «Вибач, сьогодні не зможу, та...»), прощання («На добраніч», «До зустрічі»).

Діалогічне мовлення відзначається активною мовленнєвою взаємодією, попри те, що молодші школярі часто мають різний рівень мовних знань та умінь, різну якість мовлення. Тож наступною особливістю розвитку діалогічного мовлення молодших школярів є навчання учнів дотримуватися таких мовленнєвих умов, як-то: «стислість висловлювання, широке використання невербальних засобів спілкування (міміка, жести), інтонації, вільне від суворих норм книжкової мови синтаксичне оформлення висловлювання, переважання простих речень, безпосередність сприйняття, активна роль адресанта і ін.» [7].

Для виконання завдання скласти діалог та з метою допомогти учням, можна запропонувати таку схему:

Учень: привітання.

Учениця: відповідь на привітання.

Учень: прохання.

Учениця: питання, яке уточнює, що саме потрібно.

Учень: пояснення.

Учениця: питання, яке уточнює час, місце, форму тощо.

Учень: пояснення.

Учениця: згода чи незгода виконати прохання. Причина.

Учень: вдячність.

Учениця: прощання.

Учитель повинен приділяти особливу увагу зазначеним особливостям діалогічного мовлення, звертати увагу на правильну побудову і зміст реплік, інтонування, мовну лаконічність, ситуативну залежність.

Висновки. Отже, розвиток діалогічного мовлення засобами групової взаємодії потребує умінь вчителя визначати ефективні способи роботи в групі учнів та необхідність застосування мовленнєво-розумових завдань, які відповідають віковим особливостям молодших школярів, мотивують їх до спільної групової взаємодії, активізують процес спілкування.

Список використаних джерел

1. Гоцуляк Д. Діалогічне мовлення. 4 клас. Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. 56с.
2. Державн стандарт початкової освіти URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP180087>
3. Динамічні процеси в малій групі: соціально-психологічний вимір освітнього середовища: монографія / за наук. ред. П. П. Горностая. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс - ЛТД, 2013. 190 с.
4. Дубяга С. М. Педагогічні технології в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДП ім. Б. Хмельницького. 2015. 160 с.
5. Малімон В.І. Комунікаційна політика в діяльності державного службовця: навч. посіб. 2-ге вид. доп. і розш. Івано-Франківськ: Місто - НВ, 2008. 344 с.
6. Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку: матеріали Всеукраїнської студентської науково-

практичної конференції (12 травня 2021 року). Рівне: РДГУ, 2021 р. 200 с.

7. Пономарьова К. І. Мета і завдання уроків розвитку зв'язного мовлення. *Початкова школа*. 2006. №8. С. 20-22.
8. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. К.: Грамота, 2013. 501с.
9. Савченко С. В. Педагогіка партнерства у проєкті Концепції «Нової української школи». URL:<https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-67119769>.
10. Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови і читання у початковій школі <https://vseosvita.ua/library/sistema-kontrolyu-ta-ocinuvanna-navcalnih-dosagnen-uchniv-z->
11. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/nush/04/06/tipovaosvitnyaprograma.doc>
12. Цибульська С. М. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів: зб. тез міжнар. наук.-практ. симпозіуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія», м. Львів, 23-24 серпня 2022 р. Львів, 2022. С. 360.
13. Черняхович О. С. Роль ситуативності в навчанні професійно орієнтованого діалогічного мовлення. *Науковий вісник Вінницького політехнічного інституту*. №2. 2020.
14. Шевцова Л.С. Методика застосування мовленнєвих ситуативних завдань: метод. посіб. Житомир, 2004. 94 с.
15. Щербина Л., Коваленко Л. Діалогічне мовлення як засіб розвитку комунікативних умінь і навичок учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2005. № 1. С.79 – 85.